

ÇATIŞMA SONRASI ZORUNLU SEKS İŞÇİLİĞİ

BİR SAVAŞ SUÇU MUDUR?

Marguerite Waller

Çeviren: Güliz Türkoğlu

Birleşmiş Milletler idaresindeki Kosova'da ve Bosna-Hersek serbest ticaret bölgesinde çalışan çeşitli kesimlerden feministler ve insan hakları savunucuları, güvenliği ve insan haklarını temin üzere bölgede bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerinin ve insani yardım çalışanlarının iyiden iyiye bulaştığı zorunlu seks işçiliği ve kadın ticaretindeki patlamayı endişe verici buluyor. Karin Jurschick'in yönettiği *Barış Gücü ve Kadınlar* isimli yakın tarihli ve çarpıcı belgesel, karmaşık bir çelişkiye değiniyor: insan haklarının uygulanmasıyla, kadının insan hakları ihlallerinin mümkün hale gelmesi.

Bu çalışmada, filmde, devlete ve sivil toplum kuruluşlarına ait çeşitli kaynaklardan ve seks işçileri üzerine yapılmış akademik çalışmalardan yararlanarak, küreselleşen ekonomide seks işçiliği yapan çok sayıda kadının yanı sıra, durumun bu derece muğlak olmasının, dünya halklarının siyasi ve ekonomik olarak örgütlenebileceği yolları baştan sona yeniden tasarlamaya niçin ihtiyacımız olduğunu net bir biçimde açıkladığını öne sürüyorum. Kadının insan haklarının, kurulmuş veya oluşma aşamasındaki siyasi iktidar ve küresel ekonomik bütünleşme modellerinden *herhangi* biriyle bağdaşıp bağdaşmadığını sorgulamalıyız. Kadınların cinsel haklarını tanımının ve kurumsal olarak korumanın toplumsal, politik ve ekonomik sonuçlarının neler olabileceğini araştırmalıyız.

Feminist aktivistlerin ve akademisyenlerin savaş ve kadınlar üzerine yaptığı tartışmalarda, kadın haklarını insan hakları olarak düşünme eğilimi vardır. Ardından, silahlı çatışma sırasında işlenen cinsel şiddet suçlarını (tecavüz, fuhuşa zorlama, cinsel kölelik) ele almak için geliştirilen uluslararası *yasal* araçlara – Roma Statüsü'nün 7. maddesi gibi – vurgu yapılır (2002 Uluslararası Daimi Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü¹). Ancak ben, insan hakları söyleminin ekonomik tahlillerle tamamlanması ve ekonomi biliminin de kendisini acilen hakların analizine açması gerektiğini ileri süreceğim. Bunu yapmak için, çatışma sonrası Bosna ve Kosovo/a bölgelerine yapılan toplu kadın ticareti meselesini inceleyeceğim.² Hem devletin hem de sivil toplum kuruluşlarının (STK) raporlarına göre, Bosna ve Kosovo/a'da olanlara benzer olaylara tüm dünyada rastlamak mümkün: Sierra Leone, Liberya, Kamboçya, Afganistan, Irak, Doğu Timor, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Kore, Filipinler ve başka birçok yerde. Hemen eklemeliyim ki, ne insan hakları ne de ekonomi uzmanıyım. Şu andaki çalışma başlığım uluslarüstü feminist diyalog. Feminist analizin neoliberal küreselleşmeyi disiplinlerarası ve kültürel olarak geçişken düşünme özelliği, insan

hakları söylemlerinin ekonomik kaygılarla birleştirilmesini daha fazla kışkırtır (Inderpal Grewal ve Caren Kaplan; M. Jacqui Alexander ve Chandra Talpade Mohanty; Marguerite Waller ve Sylvia Marcos; Amalia Cabezas, Ellen Reese ve Marguerite Waller).

Çatışma sonrası Bosna ve Kosovo/a'da insan ticaretinin karmaşık hikâyesine hızlı bir giriş yapmak için, sizlere *Barış Gücü ve Kadınlar* isimli belgeselden bir bölümü anlatacağım (Karin Jurschick). Kadın aktivist, kendisine bir taksi şoförünün anlattığı hikâyeyi anlatıyor. (Hikâyeyi anlamak için Amerikalıların, bölgeye barışı getirmek için en etkili yolun bu olduğuna inanarak, Bosna ve Sırp Cumhuriyeti arasında bir serbest ticaret bölgesi kurduğunu bilmek gerekiyor. Burası, halk arasında “Arizona Pazarı” olarak biliniyor.) Kadın, taksi şoföründen duyduklarını anlatıyor: “Adamın eski bir arabası vardı, satıp yeni bir tane almak istiyordu ve bunu ‘Arizona Pazarı’nda yapabileceğini söylemişlerdi. Bir gün, eski arabasıyla oraya gider ve onu 1.000 marka satmayı başarır. Fazladan 1.000 markı daha vardır, daha iyi bir araba bulmaya çalışır. 2.000 marklık bir araba almak ister. Sonra 4.000 marka çok güzel bir araba görür, ama bunun için 2.000 marka daha ihtiyacı vardır. Almak istediği arabanın sahibi, bu parayı kolaylıkla kazanabileceğini söyler. ‘Şu kafeye git, 2.000 marka iki yabancı kız satın al, Ukraynalı veya Moldovyalı iki kız. Onları arabayla Tuzla’ya götür; sana onları 4.000 marka satabileceğin bir adamın adresini vereceğim. Seni bekleyeceğim.’ Taksi şoförü bunları yapar. İki kız alır, onları Tuzla’ya götürüp 4.000 marka satar, geri döner ve 4.000 marka arabayı alır.”

Burada, bana bu filmde bahsedilen, çatışma sonrası Bosna ve Kosovo/a'da zorunlu seks işçiliği hakkında kapsamlı bilgi sağlayan, cömert bilgi paylaşımı ve yüreklendirmesiyle bu çalışmada bana destek olan Almanya merkezli Medica Mondiale adlı STK'yı anmak istiyorum.³ 1992'de Bosna-Hersek'teki savaş sürerken, kadınların silahlı çatışmalar sırasında yaşadığı kitlesel tecavüzlere bir tepki olarak kurulan *Medica Mondiale*, travma geçiren kadınlar ve genç kızlar için çoketnili terapi ve destek merkezleri kurmak üzere bölgedeki kadınlarla çalışan çok sayıda STK'dan birisi. Şu anda, Kosovo/a, Arnavutluk ve Afganistan'da çalışmalar yapıyorlar. Savaşın etkilediği toplumlardaki kadınları desteklemenin yanı sıra, kadın haklarının altyapısını oluşturmak gibi hedefleri var. Taban hareketinden uluslararası hukuka kadar çeşitli seviyelerde faaliyet gösteriyorlar, insan hakları sözleşmelerinin tasarlanması ve savaş suçları mahkemeleri'ne katılım gibi. Medica Mondiale üyesi Selmin Çalışkan, alanda çalıştığı yılların getirdiği tecrübeye dayanarak, çatışma sonrası Bosna ve Kosovo/a'da “kadın ticareti” ve “zorunlu seks işçiliği”nin, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ndeki 7. Madde kapsamına alınması ve savaş suçu muamelesi görmesi gerektiğini savunuyor. Ne var ki, 17-18 Kasım 2007 tarihlerinde San Diego'daki Barış ve Adalet için Joan Kroc Enstitüsü'nde yapılan “Kadınların Küresel Sorumluluk Mahkemesi”nde bunu dile getirdiği zaman, bir jüri üyesi tarafından eleştirildi. Muteber Richard Goldstone,

savaş suçlarının adli değerlendirmesi hakkında engin tecrübesi olan saygıdeğer bir jüri üyesidir. 1994-1996 yılları arasında, eski Yugoslavya ve Ruanda için uluslararası ceza mahkemelerinde başsavcı olarak görev yapmış ve 1999-2001 arasında Kosovo/a için Bağımsız Uluslararası Komisyon'a başkanlık etmiştir. Goldstone, Çalışkan'ın sunumunu takiben, "savaş sırasında işlenen cinsel şiddet suçları ve sivil cinsel şiddetin birbirinden ayrılması gerektiğini" söyleyerek itiraz etti. Ona göre, "Barış Destek Operasyonları" koşullarında işlenen suçlar da sivil cinsel şiddete dahil edilmelidir (yazarın "Kadınların Küresel Sorumluluk Mahkemesi" notlarından). Yargıç Goldstone'un iddiasını yorumlarsak, savaş sırasındaki tecavüz, ulusu ve ulusal kimliği ilgilendiren bir şey olarak görülürken, barış güçleri için işletilen, hatta bazen bizzat onların işlettiği genelevler için bu geçerli değil. Ancak, onun savaş olan ve olmayan arasına kolayca çektiği çizgi, Bosna ve Kosovo/a'da kadın ticareti ve zorunlu seks işçiliği söz konusu olduğunda son derece bulanık bir hal alıyor.

İşte gerçekler, en azından gerçeklerin bir kısmı. Çalışkan'dan gelen geniş kapsamlı, çok sayıda belgeyle zenginleştirilmiş raporlardan birinde, "Genellikle kadın ticareti hakkında veri toplamak zordur; ancak konu çatışmalar sırasındaki veya hemen sonrasındaki kadın ticareti olduğunda durum daha da zorlaşır... Bulguların ve örneklerin... karmaşık gerçekliğin tamamını temsil ettiği varsayılmamalıdır" ifadeleri yer alır (Sonja Wölfe 10-11). Gerçekliğin karmaşıklığı da konuyu özetlemeyi zorlaştırıyor, tıpkı az önce bahsettiğim filmde taksi şoförünün bir anda kadın ticaretine dahil olması gibi.

Son yıllarda birçok savaşta olduğu gibi bu bölgelerdeki çatışmalar da, bir dizi hükümeti ve hükümet dışı güçleri içeren, devletler arası anlaşmazlık ve uluslararası müdahale zemininde cereyan etti. Genelde savaş stratejisinin bir parçası olarak siviller hedefleniyordu, çoğunlukla da cinsel şiddet objeleri olarak kadınlar. Yine son dönemdeki birçok savaşta olduğu gibi, bu çatışmalar savaş ekonomisini yaratan ve bununla zenginleşen kişiler tarafından başlatılıyor ve sürdürülüyordu. Savaşlar, kanunsuz, kimseye hesap vermenin gerekmediği bir ortam sağlıyor, yerel ve uluslararası mafyaları sağlamlaştırıyorlardı. Bu tip savaş bölgeleri, hem kaynak, hem geçiş yolu, hem de varış noktası olarak kadın ticareti için idealdir: Kadınlar ekonomik ve fiziksel olarak savunmasızdır; sınır karakollarının yokluğu transit geçişi kolaylaştırabilir; temelde yerel orduyla, milis kuvvetleriyle veya yerel diktatörlerle gizli anlaşmalar yapılması gerekir. Çatışmayı finanse etmeye yarayan uyuşturucu ve silah kaçakçılığıyla birlikte, kadınların ve genç kızların kaçırılarak satılması da çoğu zaman önemli bir geçim kaynağı haline gelir. Hatta kadınlar, daha güvenli ve kârlı "mallar" olabilirler (4-6).

Bosna ve Kosovo/a'da çatışmalar sırasında kurulan mafya benzeri yapılar, silahlı çatışmanın sona ermesi ve çok sayıda yüksek maaşlı barış gücü askerinin, insani yardım çalışanının ve çatışma sonrası yeniden inşa personelinin gelişiyiyle daha da kuvvetlendi. 1995'te, çoğunluğu

erkek olan 50.000 barış gücü personeli, toplumsal ve ekonomik anlamda harap olmuş Bosna-Hersek'e üşüştü (Karin Jurschick). 1999'dan bu yana, 45.000 Uluslararası KFOR⁴ ve BM yönetim taburları, ekonomisi ve profesyonel altyapısı, önce Miloseviç'in on yıllık *apartheid* tarzı sıkıyönetimiyle, ardından ağır NATO bombardımanı ve insanların Sırp otoriteleri tarafından Makedonya'ya ve başka yerlere toplu halde sınır dışı edilmesiyle enkaz haline gelen (Eli) küçük Kosovo/a'yı bastılar (Karin Jurschick). Uluslararası güçlerin uyguladığı resmi manda, uluslararası hukuku sağlamayı ve demokrasiyi teşvik etmeyi amaçlıyordu. Ama gerçekte, bölgedeki sermayenin ana kaynağı olarak, varlıkları ve tutumları, aşağıda detaylarına değineceğim birtakım toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarla birbirine bağlanınca, kadın ticareti ve seks işçiliğinin büyümesini inanılmaz ölçüde körükledi. Bu, kadının insan haklarının ne uygulandığı ne de uygulanabilir olduğu bir bağlamı ifade etmektedir, demokrasinin ve elbette onun dönüştürücü saikinin de. Serbest piyasa ise tiksindirici bir şaka gibidir.

İnsan kaçakçılığına maruz kalan kişiler çoğunlukla, kısmen 1989 sonrasındaki neoliberal ekonomik "şok terapiler" sayesinde ekonomileri Bosna ve Kosovo/a'dan daha kötü durumda olan Moldova, Romanya ve Ukraynalı genç kadınlardır. Almanya gibi AB ülkelerinde restoranlarda ve diğer işlerde yasal çalışma fırsatlarından bahseden sahte ilanlarla işe alınırlar. Kadınların ve çocuk yaştaki genç kızların, seks işçiliği yapmak için işe alındıklarının ne derece farkında oldukları, aktivistler, akademisyenler ve adli personel arasında sıklıkla tartışılan bir konudur (Kamala Kempadoo ve Jo Doezema). (Resmi memurların bu fenomen karşısında sürdürmeye çalıştıkları diğer birçok ayırım gibi, fail ve kurban arasındaki ayırım da oldukça sorunludur.) Kadınlar, bölgeye varır varmaz Bosna ve Kosovo/a'daki bar ve gece kulübü sahiplerine satılırlar. Bu "işadamları", kadınları müşterileri eğlendirmeye ve onlarla para karşılığı seks yapmaya zorlamak için çeşitli yöntemler kullanır. Bir kadın karşı gelirse, tecavüze uğrayabilir, dövülebilir ve/veya işkence görebilir. Kadınları oraya götüren örgütlü suç ağları vasıtasıyla, evde bıraktıkları aileleri de tehdit edilebilir. Kadınlar, yiyecek, kira ve bar sahibinin onlar için ödediği parayı borçlanmak zorundadır. Bu da kazançlarının asgari olduğu anlamına gelir -filmde verilen bir rakam ayda 40 Avro idi-; insan tacirleri ve mekân sahipleriye çok yüksek kârlar elde eder. Filmde, memleketine geri dönmeye çalışan bir kadın, müşterilerin yarım saat için 50 Avro, bir saat için 100 Avro, tüm bir gece içinse 250-300 Avro ödediğini söylüyor. Sadece zorbalık ve yıldırma değil, ekonomilerdeki çifte eşitsizlik de kadınların bu işte kalmasına, eve dönmek için BM'ye bağlı Uluslararası Göç Örgütü gibi kuruluşlara başvuramalarına sebep oluyor. Bir kadın Bosna'da 40 Avro kazanıp 30'unu eve gönderirken, ailesi Moldova'da ayda 10 Avro muadili bir para kazanıyorsa, eve dönmek onun için ne anlama gelir? Filmde görülen uluslararası yöneticilerin kurtarma fantezisi, işçilerin hiçbir hakkının olmadığı, geleceksiz ve uzun saatler için son derece düşük ücretlerin

ödendiği, mafya egemenliğindeki toplumların gerçeğine aykırı düşüyor. Film, her ne kadar kadın ticareti konusuna annelik açısından yaklaşırsa da, durum Karayiplerdeki seks işçilerinin durumuyla bu bağlamda benzeşiyor. Amalia Cabezas, konuyla ilgili çalışmasında bir kadının “Eğer anne değilseniz, seks işçiliğini anlayamazsınız” dediğini belirtiyordu (Amalia Cabezas ve kişisel bağlantılar).

Bosna veya Kosovo/a’da, insan ticaretine maruz kalan seks işçilerinin kazançları, ayda 300 Avro kazanan bir profesör veya ayda 900 Avro alan bir BM çevirmeniyle karşılaştırıldığında çok az. Öte yandan bu gelirler, aylık maaşına ek olarak günde 150 Avro kazanan Alman uluslararası polisiyle karşılaştırıldığında ise abartılı biçimde düşük kalıyor. Filmde, ABD’li bir BM savcısı, maaşını açıklamayı reddediyor ve BM’nin orada çalışmayı, bir profesyonelin kendi ülkesinde iyi bir pozisyonu bırakıp gelmesine degecek hale getirmesinin şart olduğunu söylüyor. “Ekonominin canlanmasında büyük bir faktörüz” diye vurguluyor. Sonra, mantıksal olarak saçma gelen ancak etkileyici bir yorumdan söz ediyor: “Amerikan ordusu Balkanlar’da inanılmaz miktarda para harcadı. Burayı satın alıp, her şeyi düzene koymak için harcadığımız paradan çok azına onlara kiralayabilirdik.”

Diğer bir deyişle, çatışma sonrası Bosna veya Kosovo/a’nın ekonomik şartlarında para kazanmanın tek yolu uluslararası görevlilere yüksek kârla bir şeyler kiralamak veya satmak. Pek çok toplumsal, siyasal ve tarihsel sebeple, insan ticaretine maruz kalmış kadınlar en kolay bulunan mallardır. (Bazı istatistikler: 2002’de UNMiBH⁵, 227 kulüp ve barın insan ticaretine dahil olduğundan şüpheleniyordu. Yerel STK’lar ise, bu rakamın 900 civarında olduğunu tahmin ediyorlardı [Sonja Wölfe 35-36]. Moldova, Romanya ve Ukrayna’da 40 yaş altındaki kadınların %40’ının kayıp olduğu çok sayıda köy var [Karin Jurschick].) Hem insan tacirlerinin hem de sömürdükleri kadınların seçimlerinin, tutarlı, yasal ve cinsiyet dengelerinin gözetildiği bir ekonomiye verilen desteğin eksikliğiyle kısıtlandığı söylenebilir. Bu anlayışı karmaşıklaştıran uygunsuz bir gerçek ise, uluslararası görevlilerin kendilerinin de geniş çapta insan ticaretine ve genelev sahipliğine bulaşmış olmaları.

Yargıç Goldstone’un savaş tecavüzü ve insan ticaretiyle Bosna ve Kosovo/a’ya getirilen kadınlara acı çektiren tecavüz, işkence ve borç köleliğini içeren insan hakları ihlallerini birbirinden ayırt etme girişimine dönmeden evvel, seks pazarının tüketici tarafından bahsedeceğim. Tüketici tarafı, biraz önce belirttiğim gibi, arz tarafından veya insan haklarını korumakla görevli temsilciliklerden, personelden ve politika üretenlerden net olarak ayırt edilemiyor. Burada da yine, geleneksel kategoriler bulanıklaşıyor. Bristol Üniversitesi’nde siyasetbilimci olan Paul Higate, Sahra altı Afrika’da iki barış destek operasyonundaki barış gücü çalışanlarının erilliği üzerine bir araştırma yaptı. Bulgularıyla, sıkça başvuru alan “militarize olmuş erillik” kavramının (şiddet kullanmak üzere eğitilmiş, çatışma karşısında

sarsılabilen ve erkek/ kadın hiyerarşilerini abartan bir erkek öznelliği), ticarileştirilmiş sekse olan talebi açıklamada yetersiz kaldığını öne sürer. Çatışma sonrası cinsel zorbalığı diğer toplumsal şiddet biçimlerinden yanlış bir biçimde ayırmamak için, daha geniş, marazileştirilmemiş bir “toplumsal erillikler” kümesini dikkate almak gerektiğini söyler. Kâğıt üzerinde tüm PSO’lar⁶ genelev ziyareti konusunda bile en sıkı kurallara sahip olmalarına rağmen, kadınların satıldığı, işkence gördüğü, tecavüze uğradığı ve seks işçiliğine zorlandığı kişisel dokunulmazlık, büyük oranda bu geniş yelpazedeki eril özne pozisyonlarının kadınlara yönelik şiddeti ve insan hakları ihlallerini suç teşkil eden eylemler olarak algılamadaki yetersizliğiyle ilgilidir (Paul Higate 8-13). Bosna ve Kosovo/a hakkındaki muhtelif raporlar, PSO idarecileri ve polis memurlarının insan ticaretiyle seks işçiliğini ayırt etmedeki yetersizliklerine işaret ediyor. Suçlu bulunanlar insan tacirleri değil, alınıp satılan, borca bağlanan kadınlar oluyor; baskına uğruyor, hapse atılıyor, para cezasına çarptırılıyor, haklarında yasadışı yollarla ülkede bulunmaktan dava açılıyor ve sınır dışı ediliyorlar. Burada, ilişkinin yapısal ve fiziksel şiddetinin inkârına bağlı olarak, doğrudan veya vekaleten, cinsel dikkatin ulaşılabilirliği ile onaylanmış hissetme eğilimi vardır. Higate, ekonomik çelişkilerin Güneydoğu Avrupa’dan çok daha korkunç, ölüm kalım meselesi olduğu Sahra altı Afrika’da bile “barış gücü personeliyle ... kadınlar ve genç kızlar arasındaki ticari cinsel ilişkilerin, (barış gücü personeli tarafından) sosyoekonomik ve iktidar bağlarından koparılıp, tarafsız bir etkileşim olarak düşünüldüğünü” keşfetti (18). Bosna-Hersek’teki BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu üyesi Madeleine Rees, Bosna ve Kosovo/a’daki seks pazarının gelişme tarzını, cep telefonunun bayağılığına benzetiyor: “Bir cep telefonuna sahip olmaya benziyor. Başlangıçta, altyapıyı kurmak ve diğer her şey çok pahalıdır ve fiyatlar çok yüksektir. Sadece paranız varsa ürünü alabilirsiniz. Ama artık altyapı kuruldu. İnsan ticareti güzergâhları oluşturuldu. Binalar hazır. Her şey kuruldu ve şimdi pazar çok daha ucuz” (Karin Jurschick). Filmin başında taksi şoförünün öyküsünü anlatan aktivist, filmdeki başka kişilerin de verdiği, son birkaç yılda müşterilerin giderek daha yerel olmaya başladığı bilgisini doğruluyor. Bu da, uluslararası personel çatışma sonrası bölgeden ayrıldığı zaman, kadın ticaretinin sona ermeyeceği anlamına geliyor. Fuhuş bir çeşit çekim alanı haline gelmiş; Bosnalı erkekler için gece kulüplerine gitmek artık yaygın bir şey. Rees filmde, 1995’te müşterilerin neredeyse %100’ünün uluslararası personel olduğunu, 2002 yılında bu oranın %30’lara düştüğünü; ancak yine de, içki gibi şeylere daha fazla para harcadıkları için kazancın %70’ini oluşturduklarını belirtiyor. Bir yıl sonra, bir STK çalışanıyla konuşan, insan ticaretine maruz kalmış kadınlar, müşterilerinin çoğunluğunun Bosnalı olduğunu söylemişlerdir.

Çalışkan, 2004 yılında yaptığı bir konuşmada açıkça, bu tür bir kadın/ erkek hiyerarşisini uygulamanın demokrasiye giden yolu açmadığını anlatır. 1990’larda Kosovo/a’da kırsaldaki

kadınlarla çalışmış olan bir Britanyalı feminist aktivist, 1998'de, Kosova/a halkının çeyreğinden fazlası evlerinden ayrılmaya zorlandıklarında şöyle bir tahminde bulunmuştur:

Uluslararası toplum, Kosova'ya büyük miktarlarda para vaat ediyor. Ancak görünen o ki, bunun çok az bir kısmı kırsaldaki kadın gruplarının, hatta yerel grupların idaresinde olacak. Özellikle kadınlar, gelecekleri hakkında kararlar alınırken geçmişte olduğundan daha fazla dışlanıyorlar. ... şu anda Kosova'da bulunan uluslararası örgütlerin kadınların sorunları hakkında hiçbir fikri yok ve aslında ... yardımları ve yüksek maaşlı uluslararası danışmanlarıyla cinsiyetçiliği ithal ediyorlar. Bu problemlerle, dünyanın başka pek çok bölgesindeki insanlar karşılaştı; kalkınma üstüne kitap okumuş olan herkes bunların olacağını önceden bilir...

Konuşmasının sonunda şunları söyler:

Belki de sonunda, uluslararası siyasetin ve yardımların anlamına dair tüm çerçeveyi yerle bir etmenin zamanı gelmiştir. Yüksek ücretli, kısa dönem pozisyonlardaki yabancılar (çoğu erkek) ... uzun vadede ilgilenmedikleri yerlerdeki kadınların kaderine hükmetmemeli. Belki ... bu yeni emperyalizm binalarını yavaş yavaş yontabilen kadınlar, onun düşmesine de yardım edebilirler. (Eli 347)

Siyahlı Kadınlar, Savaşta Sağ Kalan Kadınlar için Merkez ve Medica Mondiale gibi feminist aktivist örgütler ve gruplar, savaş yılları boyunca demokrasi, kapsama, barış, sivil toplum ve ekonomik kalkınma pratiklerini ve teorilerini geliştiren esas kişiler olmalarına rağmen, çatışma sonrası yeniden yapılanmada politika oluşturma ve fon temini konularının tamamen dışında bırakıldılar. Kadınların bakış açılarının, ilgilerinin, ihtiyaçlarının ve tecrübelerinin böyle en baştan dışarıda bırakılması, uluslararası işgal kuvvetlerinin politikaları ve pratikleriyle bütünleşiyor. Örneğin, insan ticaretine maruz kalan kadınlar suçlu görülürken, bu işe bulaşan uluslararası personel, eğer yakalanırlarsa (ki çok azı yakalanıyor), bir ihtimal eve geri gönderilmek haricinde herhangi bir cezai kovuşturmayla, para cezasıyla veya başka bir şeyle karşılaşmıyorlar. Toplumun en varlıklı ve en güçlü üyeleri olma yolundaki yerel insan tacirleri, çatışma sonrası yeniden yapılanma personelinin karşı olduğu değil, *birlikte* çalışmayı tercih ettiği insanlar. Yolsuzluk, söylemeye bile gerek yok, almış başını gidiyor. Sadece yerel polis değil, sıradan kent sakinleri, BM personeli, uluslararası barış gücü ve insani yardım çalışanları da, bu kadınların muhtemel müşterileri. Filmdeki bir kadının dediği gibi, "Hiç kimseye güvenilmez." Dışlanan feminist aktivist çevrelerin haricinde, suiistimal edilen kadınlar için tazminat, rehabilitasyon, tıbbi tedavi ve takip hizmetleri gibi konular hiç tartışılmıyor. Bu arada, insan ticaretine maruz kalmış kadınları daha da güçsüzleştiren hapishaneler, polisler, özel olarak oluşturulmuş genelev baskını ekipleri, savcılar ve sınır bekçileri için büyük meblağlar daima hazır.

Uluslararası araçların ve protokollerin söylediklerini yürürlüğe koyacak bir iradenin bile olmadığı açık. Çalışkan, 2004 yılında UNMIK'in⁷ çifte standardını raporladı. Kadın ticaretiyle genelev baskınları yoluyla mücadele etmek için ekipler kurulurken, kadınlar bu ekiplerin ulaşamayacağı özel evlere yerleştiriliyor. Böylece müşteriler ve insan tacirleri, kadınları daha da görünmez kılıp daha büyük tehlikelere atarken, kendilerini de bizzat yaratmaktan ve uygulamaktan sorumlu oldukları politikalarından koruyorlardı (Selmin Çalışkan, "Roundtable Gespräch mit..."). Bosna'da, güvenlik personeli sağlamak için BM ile sözleşmesi olan Dyncorps adlı özel şirket, ofisine gelen, insan ticaretine maruz kalmış onlarca kadının durumunu anlattığı elektronik postayı, işinin gereği olduğunu düşünerek dolaşıma sokan bir kadın çalışanını işten atıp evine göndermişti (Karin Jurschick). Paul Higate'nin araştırması Dyncorps'tan, 2000 yılında, Bosna'ya genç kadın ticareti yaptığı için soruşturmaya alınan bir şirket olarak özellikle bahseder (14). Şayet BM'nin kendisi, güvenlik işini insan ticareti, tecavüz ve cinsel işkenceye iştirak eden ve bunu etkin olarak örtbas eden taşeron şirketlere veriyorsa, o halde bizzat BM'ye insanlığa karşı işlediği suçlardan dava açmak mantıklı olmaz mı?

Halihazırda böyle bir davada savcılık yapacak adli mercinin olmaması çıkmazı bir yana, kişisel suçlama ve yasal kovuşturmanın, her halükârda, durumu düzeltmek için en verimli yol olmadığını düşünüyorum. Çalışkan'ın çatışma sonrası şartlarda Bosna-Hersek ve Kosovo/a'da seks ticareti, cinsel işkence ve zorunlu sekse savaş suçu muamalesi yapılması gerektiğini söylerken dikkati çekmeye çalıştığı nokta (görünür kılmaya çalıştığı dinamik) günümüzde savaşlarda kadınları hedef alma biçimlerinin, çarpışmaların sona ermesiyle değişmediğiydi. İlle de fark aranacaksa, askeri ihtilaflar, kadınlara *hem* ordu *hem de* piyasa güçleri tarafından (bunlar ne kadar ayırt edilebilirse) uygulanan sömürüyü ve baskıyı şiddetlendirmek için gereken sahneyi hazırlıyor – daha önce bahsettiğim Kosovo/a'lı aktivistin dediği gibi, yeni ve toplumsal cinsiyet boyutu olan bir emperyalizm.

Çatışma sonrası uluslararası kuvvetlerin görevinin gerçekte ne olduğunu sormaya değer. Önemli bir kısmı, bölgede *yaşamayanlar* için, modern ulus-devlete özgü çeşitli politik erdemlerin (keskin sınırlar, iyi belirlenmiş yasal ve adli sistemler, örgütlü ve silahlı polis kuvveti, iyi hapisaneler, su ve enerjinin güvenli biçimde temini) taşıyıcısı olarak uzlaştırıcı misyonuna ait *imajı* korumak gibi görünüyor. Eğer barış gücü kuvvetlerinin ulusçuluk (*nationhood*) düzenini taklit edip nihai olarak bu düzeni tesis edecekleri farz ediliyorsa, o halde kadınların sefaletinin ve örgütlü suçun bu hedeflerle uyumu ne ifade ediyor? Bosna ve Kosovo/a'daki eski "İkinci Dünya" mensubu göçmen kadınların başına gelenlerle, neoliberal ekonomik ticaret ve küreselleşme politikaları sonucunda çoğu güney yarımküreden olan renkli kadınların uzun süredir karşı karşıya olduğu baskı çeşitleri arasındaki şüphe uyandıran

ahenk, daha da fazla soruyu akla getiriyor (Amalia Cabezas, Ellen Reese ve Marguerite Waller).

Yargıç Goldstone'un savaş koşullarındaki cinsel şiddet ve özel, ticari cinsel şiddet arasında yaptığı ayırımı cevaben, San Diego'da Kadınların Küresel Sorumluluk Mahkemesi'ne katılanların verdiği hemen hemen tüm örneklerde, çok sayıda kişi ve kuruluş arasında, birçok düzeyde birçok insanı içine çeken -filmdeki taksi şoförüne olduğu gibi- bir işbirliğine veya gizli anlaşmaya rastlandığını savundum. Örneğin, bugün Guatemala'da devam eden cinayetlerin, tecavüzlerin ve kayıpların faillerini ararsanız, ABD hükümetini, Guatemala hükümetini ve büyük ticari tarım şirketlerini bulursunuz. Petrol üretilen Nijer Delta bölgesindeki kadınların maruz kaldığı cinsel şiddetin sorumlularını ararsanız, yine Nijerya hükümeti, petrol şirketleri ve petrol şirketlerinin -kimisi ABD'de, kimisi Avrupa'da olan- devlet korumaları arasında çok güçlü bir anlaşma bulursunuz. Tüm bunların düzelmesi için insan hakları mevzuatından ve uluslararası mahkemelerden medet ummanın sorunlu olduğu aşikâr. Hangi ulus veya uluslar, uğruna bu kadar kaynak harcadığı şiddet için kendisini mahkemeye verecek? Ulus-devletler için, bu şiddeti ulusal güvenliğe dayanarak mazur göstermek (Nijer Delta'sı örneğindeki gibi) veya "serbest ticaret" in talihsiz fakat doğal yan etkisi olarak önemsizleştirmek daha makul (Amalia Cabezas, Ellen Reese ve Marguerite Waller).

Huma Ghosh, San Diego'da cinsel şiddet üzerine konuşurken "Sorun şu rejim veya bu rejim değil, sorun tüm rejimler," dedi (Yazarın "Kadınların Küresel Sorumluluk Mahkemesi" hakkındaki notları 2005). Tecavüz, geniş bir yelpazedeki kurumlar tarafından meşrulaştırılan bir cinsel şiddet biçimidir. Daima tahakküme ve kontrole dayanır. Mesele yalnızca kendilerini seks işçiliği yaparken bulan Bosna-Hersek ve Kosovo/a'daki kadınların savaş suçlarının kurbanı olup olmadığı değildir. Durumlarının bu derece belirsiz oluşu -küresel ekonomi yüzünden seks işçiliği yapan çok sayıda kadınla birlikte- dünya nüfusunun hem politik hem de ekonomik anlamda örgütlenmesinin yollarını tamamıyla yeniden tahayyül etmeye ihtiyaç olduğunu gayet iyi açıklıyor; eğer gerçekten hedefimiz barış ve demokrasi ise. Kadının insan haklarının, kurulmuş veya oluşma aşamasındaki siyasi iktidar ve küresel ekonomik bütünleşme modellerinden *herhangi* biriyle bağdaşıp bağdaşmadığını sorgulamalıyız (Joy Ngozi Ezeilo). Kadınların cinsel haklarını tanımının ve kurumsal olarak korumanın toplumsal, politik ve ekonomik sonuçlarının neler olabileceğini araştırmalıyız. Bu soruları sormazsak, Bosna-Hersek ve Kosovo/a'dakine benzer durumlar, uluslarüstü, kadınların güçlenmesi projesini bozguna uğratacağa benziyor.

KAYNAKÇA:

Amalia Cabezas. "Accidental Crossings: Tourism, Sex Work and Women's Rights in the Dominican Republic". *Dialogue and Difference: Feminisms Challenge Globalization*. yayına hazırlayan: Marguerite Waller ve Sylvia Marcos. New York ve Basingstoke, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2005. (Türkçesi: *Farklılık ve Diyalog: Feminizmler Küreselleşmeye Meydan Okuyor*. Chiviyazıları-Nemesis Kitaplığı.)

Amalia Cabezas, Ellen Reese ve Marguerite Waller. *The Wages of Empire: Neoliberal Policies, Repression and Women's Poverty*. Boulder, Colorado: Paradigm Publishers, 2007.

Chandra Talpade Mohanty. *Feminisms Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham, Kuzey Carolina ve Londra: Duke University Press, 2003.

Daimi Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü. A/CONF.183/9, 17 Temmuz 1998. 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir.

Eli 2001. "Women's Activism in Rural Kosova". *Frontline Feminisms: Women, War and Resistance*. yayına hazırlayan: Marguerite Waller ve Jennifer Rycenga, New York ve Londra: Routledge.

Inderpal Grewal ve Caren Kaplan. *Scattered Hegemonies: Postmodernity and Transnational Feminist Practices*. Minneapolis ve Londra: University of Minnesota Press, 1994.

Joy Ngozi Ezeilo. "Feminism and Human Rights at a Crossroads in Africa: Reconciling Universalism and Cultural Relativism" *Dialogue and Difference: Feminisms Challenge Globalization*. yayına hazırlayan: Marguerite Waller ve Sylvia Marcos. New York ve Basingstoke, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2005. (Türkçesi: *Farklılık ve Diyalog: Feminizmler Küreselleşmeye Meydan Okuyor*. Chiviyazıları-Nemesis Kitaplığı.)

Kamala Kempadoo ve Jo Doezema. *Global Sex Workers: Rights, Resistance and Redefinition*. New York ve Londra: Routledge, 1998.

Karin Jurschick, yapımcı, *The Peacekeepers and the Women*. DVD, 80 dk. Women Make Movies, New York.

M. Jacqui Alexander ve Chandra Talpade Mohanty. *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. New York ve Londra: Routledge, 1997.

Marguerite Waller ve Sylvia Marcos. *Dialogue and Difference: Feminisms Challenge Globalization*. New York ve Basingstoke, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2005. (Türkçesi: *Farklılık ve Diyalog: Feminizmler Küreselleşmeye Meydan Okuyor*. Chiviyazıları-Nemesis Kitaplığı.)

Paul Higate. "Peacekeepers, Masculinities and Sexual Exploitation". 2005 (*Men and Masculinities*, Temmuz 2007 içinde basılacak).

Selmin Çalışkan. "Roundtable Gespräch mit den National Human Rights Institutes". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 2004.

Sonja Wölfe. "Armed Conflict and Trafficking in Women: Desk Study" Eschborn, Almanya: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Ocak 2004. İnternet adresi: <http://www.gtz.de/traffickinginwomen>. E-posta: antitrafficking@gtz.de

¹ Uluslararası Daimi Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü, 17 Temmuz 1999'da imzaya açılmış, 1 Temmuz 2002'de, yürürlüğe girme koşulu olan 60 ülkenin onayı şartının tamamlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Roma Statüsü'nün tam metni için bkz.

<http://www.icc-cpi.int/basicdocuments/romestatute.html> (ç.n.)

² Ulus-devletler ve toplumsal cinsiyet hakkındaki tartışmamın Kosovo/a'nın bağımsızlığı meselesinde taraf tuttuğum algısıyla baltalanmaması için, makale boyunca Kosovo/a'nın hem Arnavutça hem de Sırpça yazılışına yer veriyorum. Belirli bir siyasi varlığa değil, vatandaşlığın ulus-devletlerce cinsiyetlendirilmesine odaklanıyorum.

³ Ayrıca bkz. Medica Mondiale'in Afganistan'daki çalışmalarıyla ilgili bir kitap: Ann Jones, *Kabul in Winter: Life Without Peace in Afghanistan* (New York: Metropolitan Books, 2006) ve örgütün web sitesi www.medicamondiale.org

⁴ KFOR: Kosovo Force (Kosova Gücü) (ç.n.)

⁵ UNMiBH: United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina (Birleşmiş Milletler Bosna-Hersek Misyonu) (ç.n.)

⁶ PSO: Peace Support Operation (Barış Destek Operasyonu) (ç.n.)

⁷ UNMIK: United Nations Mission in Kosovo (Kosova Birleşmiş Milletler Misyonu) (ç.n.)